

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.41>

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШНИКА У СФЕРІ НЕЗАКОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР

Топорецька З.М.,*доктор юридичних наук, доцент,**головний науковий співробітник**наукової лабораторії № 1 НОЦ**Національної академії Служби безпеки України**ORCID: 0000-0002-2441-4852*

Топорецька З.М. Криміналістичний аналіз особи кримінального правопорушника у сфері незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор.

У статті досліджується криміналістична характеристика осіб, які здійснюють незаконну діяльність з організації та проведення азартних ігор, зокрема розглядаються соціальні, психологічні, фізіологічні та поведінкові особливості «реальних» і «номінальних» організаторів, а також виконавців злочинів. Аналіз показує, що центральним елементом криміналістичної характеристики є особа правопорушника, яка виступає ключовим сполучним елементом для всіх інших характеристик злочину. «Реальні» організатори, як правило, мають високий рівень освіти, управлінський досвід, займають високі соціальні позиції, володіють лідерськими якостями та професійними навичками управління гральним бізнесом, що дозволяє їм ефективно організовувати мережу закладів, забезпечувати контроль за членами організованих груп та приховувати сліди протиправної діяльності. Водночас «номінальні» організатори та наймані працівники, включаючи касирів, круп'є та адміністраторів, належать до соціально вразливих категорій населення, не мають високого рівня освіти та постійного доходу, підпорядковуються «реальним» організаторам і діють з корисливих мотивів, отримуючи заробітну плату за виконання функцій у гральних закладах.

Дослідження показує, що незаконна діяльність у сфері азартних ігор відзначається високим ступенем організації, латентністю, використанням складних схем конспірації, сучасних інформаційних та платіжних технологій, а також наявністю корупційних зв'язків у державних органах. «Реальні» організатори залучають технічних спеціалістів, програмістів та міжнародних партнерів для управління онлайн-ресурсами та легалізації фінансових потоків через офшорні компанії, що дозволяє зменшити ризики кримінальної відповідальності та приховати незаконну діяльність. Підкреслено, що роль «номінальних» організаторів і виконавців полягає у формальному веденні діяльності, що забезпечує прикриття для «реальних» власників та мінімізацію ризиків виявлення.

Криміналістична характеристика осіб, які організовують та проводять азартні ігри, демонструє чітку ієрархію та розподіл ролей у злочинних групах, визначає соціальні, психологічні та фізіологічні ознаки учасників, а також дозволяє визначити ефективні напрямки оперативно-розшукових заходів для виявлення та документування протиправної діяльності. Отримані результати можуть бути використані у практиці правоохоронних органів для вдосконалення методів розслідування та профілактики злочинів у сфері азартних ігор, підвищення ефективності боротьби з організованою злочинністю та захисту прав учасників суспільних відносин у цій сфері.

Ключові слова: незаконний гральний бізнес, особа злочинця, азартні ігри, криміналістична характеристика, розслідування, організатор, гральний заклад.

Toporetska Z.M. Forensic analysis of the personality of a criminal offender in the sphere of illegal activities in organizing or conducting gambling.

The article examines the forensic characteristics of persons who carry out illegal activities in organizing and conducting gambling, particularly the social, psychological, physiological and behavioral features of «real» and «nominal» organizers, as well as perpetrators of crimes, are considered. The analysis shows that the central element of the forensic characteristics is the personality of the offender, which acts as a key connecting elements for all other characteristics of the crime. «Real» organizers, as a rule, have a high level of education, managerial experience, occupy high social positions, possess leadership qualities and professional skills in managing the gambling business, which allows them to effectively organize a network of establishments, ensure control over members of organized groups and hide traces of illegal activity. At the same time,

“nominal” organizers and employees, including cashiers, croupiers and administrators, belong to socially vulnerable categories of the population, do not have a high level of education and a stable income, are subordinate to “real” organizers and act out of selfish motives, receiving wages for performing functions in gambling establishments.

The study shows that illegal activities in the field of gambling are characterized by a high degree of organization, latency, the use of complex conspiracy schemes, modern information and payment technologies, as well as the presence of corrupt connections in state bodies. “Real” organizers involve technical specialists, programmers and international partners to manage online resources and legalize financial flows through offshore companies, which allows to reduce the risks of criminal liability and hide illegal activities. It is emphasized that the role of «nominal» organizers and executors consists in the formal conduct of activities, which provides cover for the «real» owners and minimizes the risks of detection.

The forensic characterization of persons who organize and conduct gambling demonstrates a clear hierarchy and distribution of roles in criminal groups, determines the social, psychological and physiological characteristics of participants, and allows to determine effective directions of operational and investigative measures to detect and document illegal activities. The results obtained can be used in the practice of law enforcement agencies to improve methods of investigation and prevention of crimes in the field of gambling, increase the effectiveness of the fight against organized crime and protect the rights of participants in public relations in this area.

Key words: illegal gambling business, identity of the criminal, gambling, forensic characterization, investigation, organizer, gambling establishment.

Постановка проблеми. Протягом останніх років гральна індустрія в Україні зазнала глибоких структурних змін. Гральний бізнес, особливо в умовах глобалізації та цифрової трансформації, давно вийшов за межі простої розваги та набув рис потужного економічного, соціального й навіть політичного феномену. У мирний час він виступає важливим джерелом доходів до бюджету, але в умовах війни та дестабілізації – перетворюється на інструмент організованої злочинності, канал фінансування агресора й джерело загроз національній безпеці. В умовах війни сфера грального бізнесу перетворилася на один із інструментів не лише фінансових зловживань, але й прямого підриву безпеки держави через витік конфіденційної інформації, легалізацію злочинних доходів та маніпуляції із вразливими категоріями громадян.

У період з 2021 по травень 2025 року за ст. 203-2 було зареєстровано 820 кримінальних проваджень. Найбільше таких справ було відкрито у 2021 році – 267, після чого спостерігається зниження активності: 174 провадження у 2022 році, 164 – у 2023 та 175 – у 2024. За перші п'ять місяців 2025 року зареєстровано 40 проваджень. Проте статистика переданих до суду справ свідчить, що багато проваджень «розвалюються» на стадії досудового розслідування. Так, за 2021 рік до суду передано 44 справи, за у 2022 році – лише 4, у 2023 – 17, у 2024 – 38, водночас за 5 місяців 2025 року до суду передано лише 2 справи [1, с. 200]. Це може свідчити про недостатній рівень професійної обізнаності практичних працівників органів досудового розслідування щодо специфіки організації та тактики розслідування зазначеного виду кримінальних правопорушень.

Окрему небезпеку становить зв'язок грального бізнесу з транснаціональними злочинними угрупованнями, що тісно пов'язані з громадянами держави-агресора. Встановлені факти фінансування структур, підконтрольних ФСБ РФ, через українські гральні платформи, а також використання онлайн-казино для збору персональних даних українських громадян, у тому числі військовослужбовців, свідчать про високий ступінь інтеграції гральної індустрії в механізми підривної діяльності проти України. Ігрова залежність у такому контексті використовується як засіб маніпуляції, елемент психологічного тиску та інструмент вербування.

Криміналістична характеристика будь-якого кримінального правопорушення є інформаційною моделлю, яка показує злочинну діяльність у її взаємозв'язку з навколишнім середовищем як явище об'єктивної дійсності.

Криміналістична характеристика є інформаційною моделлю типових ознак певного виду (групи) злочинів, яка відображає закономірні зв'язки між ними та дозволяє обрати необхідну методику та засоби розслідування [2, с. 19]. Структура взаємозв'язків елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень відображає її динамічний, «фазовий» характер. Вона визначається послідовним розташуванням елементів відповідно до етапів розвитку злочинної діяльності, починаючи з: особи (особистості) правопорушника (злочинця), яка діє у напрямі: а) вибору предмета посягання; б) у певних умовах; в) із застосуванням конкретних способів, що своєю чергою, призводить до відповідних наслідків у вигляді г) сукупності слідів і г) заподіяної шкоди. У межах цього підходу центральним елементом криміналістичної характеристики незаконної діяльності з

організації або проведення азартних ігор, лотерей є особа правопорушника, оскільки вона безпосередньо пов'язана зі способами, умовами та слідами вчиненого злочину [3, с. 224].

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні криміналістичних характеристик осіб, які здійснюють незаконну діяльність у сфері азартних ігор, а також у виявленні соціальних, психологічних, організаційних та поведінкових особливостей «реальних», «номінальних» організаторів і виконавців грального бізнесу.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню питань криміналістичної характеристики певних кримінальних правопорушень, дослідженню її змістовного наповнення та характеристиці конкретних її елементів присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, зокрема: В.П. Бахіна, О.В. Бишевець, О.О. Дудорова, В.О. Коновалової, В.Г. Лукашевича, Н.О. Петричко, М.А. Погорецького, А.В. Савченка, Д.Б. Сергєєвої, М.В. Салтевського, О.Ю. Татарова, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька та багатьох інших видатних криміналістів. Нами свого часу теж було присвячено значну увагу питанню криміналістичної характеристики цього злочину в цілому [4-6] та особи злочинця зокрема [7-8], але питання дослідження особи злочинця, який вчиняє незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор після зміни диспозиції статті 203-2 КК України в науковій літературі не розглядалось.

Виклад основного матеріалу. Повертаючись до характеристики елементів криміналістичної характеристики цього виду кримінального правопорушення зазначимо, що центральним елементом цього умисного кримінального правопорушення є особа кримінального правопорушника (злочинця), яка згідно з фазовим підходом є сполучним елементом для всіх інших елементів криміналістичної характеристики цього кримінального правопорушення.

В.Г. Лукашевич та М.В. Салтевський пропонують особу злочинця описувати як соціально-біологічну систему, властивості і ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розкриття та розслідування злочинів. До таких властивостей автори відносять фізичні, біологічні та соціальні [9, с. 112].

Щодо особи кримінального правопорушника (злочинця) як елемента криміналістичної характеристики незаконної діяльності з організації та проведення азартних ігор, лотерей, необхідно враховувати багатоплановість та різноманітність характеру даного елемента характеристики, що впливає із багатогранності прояву самого грального бізнесу як злочинного діяння [10, с. 625]. Найчастіше незаконний гральний бізнес пов'язаний з діяльністю організованої злочинності, а тому така діяльність є високоорганізованою зі складною структурою та прихованими зв'язками та високопрофесійною, а отже має високу латентність, корупційні зв'язки у владі [11, с. 134]. Зокрема, Н.А. Сперкач і А.П. Китун зазначають, що контролювати потоки коштів із грального закладу та від нього досить складно, що і стане чудовою знахідкою для злочинців та злочинних організацій [12, с. 161].

При вчиненні незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей в залежності від способу його вчинення (наземний гральний заклад чи онлайн) виділяються такі види особи злочинця: «реальний» організатор грального бізнесу, «номінальний» організатор грального бізнесу наймані особи – виконавці злочину (круп'є, касири, адміністратори), які проводять азартні ігри [7, с. 3]. Для онлайн-ігор створюється вебсайт з нелегальними програмним забезпеченням, через яких надається доступ до азартних ігор, а тому серед членів групи є людина (люди), яка відповідає за роботу та технічне обслуговування вебсайту.

«Реальним» організатором (власником) грального бізнесу є, як правило, організатори злочинних організацій чи керівник організованих злочинних груп. Незаконний гральний бізнес для них лише один з напрямів злочинної діяльності.

Часто такими реальними організаторами є колишні організатори азартних ігор, які втратили ліцензії або до яких були застосовані санкції, а тому вони не можуть отримати нові ліцензії. Часто навіть після викриття грального закладу злочинці відновлюють його діяльність через певний час, але посилюють заходи безпеки та допускаючи лише постійних перевірених клієнтів, вони є організаторами злочину в розумінні ст. 27 КК України, проте на практиці вони зазвичай залишаються в матеріалах справи «невстановленими особами».

Більшості з них властиве бажання швидкого збагачення без будь-яких затрат, пристрасть до збагачення будь-яким шляхом, прагнення здобути легкі гроші з усвідомленням того, що їх діяльність є злочином, проте суб'єктивно внутрішньо не погоджуючись з цим, вважаючи свою діяльність звичайним бізнесом. Ці особи хочуть отримати великі гроші, не докладаючи зусиль, але й не бажаючи відповідати за злочинну діяльність. Тому ними створюються організовані злочинні групи з розподілом ролей виключно з метою організації мережі гральних закладів, а самі вони формально не мають стосунку до забороненої діяльності [13, с. 129]. Кількість осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності за вчинення злочину в складі організованої групи, становить 45% від

числа всіх осіб, котрі притягуються до кримінальної відповідальності, що є доволі високим показником [14, с. 21].

Для членів організованої злочинної групи характерна невелика чисельність (у межах від п'яти до десяти осіб), порівняно проста організаційна структура, досить високий загальний і злочинний професіоналізм членів її керівної і виконавчої ланки. Ці особи на договірних засадах наймають на роботу технічних працівників (виконавців, робітників), які забезпечують роботу грального закладу та його охорону. Особи ж, що займаються технічною роботою в групі, далеко не завжди поінформовані про її злочинний характер бізнесу.

Керівники цих злочинних груп характеризуються великим ступенем активності при вчиненні злочинів і керівництві діями її членів. Найбільш слабкі ланки ОЗГ – особи, що виконують технічні функції. Як правило, за одним гральним закладом організатором закріплюється конкретна особа, яка постійно знаходиться в гральному закладі та керує його роботою, проте формально не має стосунку до його діяльності, адже весь бізнес оформлено на підставну особу.

Таку групу, як правило, складають: 1) особа, яка є особистим помічником власника грального бізнесу і від його імені надає вказівки і формує групу, ця ж особа самостійно або через найманих осіб шукає підставних осіб, які в подальшому реєструються суб'єктами підприємницької діяльності і стають «номінальними» організаторами грального бізнесу, а також здійснює пошук касирів, круп'є, барменів, охоронців тощо; 2) особа, яка веде офіційну та неофіційну бухгалтерію, подає звітність і керує усіма фінансовими питаннями – «фінансовий директор»; 3) особи, які є номінальними директорами компаній партнерів, які здають в оренду гральне обладнання, приміщення для гральних закладів тощо, але самі не здійснюють азартних ігор. У даній групі кожному відводиться своя роль, при цьому кожна з таких осіб наймає на роботу працівників, які можуть і не знати справжню мету своєї діяльності і не бути знайомими з власником закладу [3, с. 185].

Якщо мова йде не про мережу закладів, а один невеликий, то тут зазвичай «Реальним» організатором грального бізнесу є особа, яка самостійно створила гральний заклад та здійснює керівництво ним, але у разі викриття злочинної діяльності каже, що не має стосунку до діяльності, «підставляючи» адміністратора чи касира закладу.

До специфічної категорії слід віднести також «реальних» власників Інтернет-клубів, Інтернет-казино, які вчиняють злочини за допомогою комп'ютерних систем та мережі Інтернет. Такі особи, як правило, виступають керівниками організованих злочинних груп, з розподілом ролей їх учасників, при цьому, учасниками такої групи обов'язково є фахівці комп'ютерної галузі, інженери-техніки, програмісти, які розуміються на принципах роботи комп'ютерних систем та спеціальних програм, а також учасники групи за кордоном. Це пояснюється тим, що організованим злочинним угрупованням, які мають широке коло впливу, не становить великих проблем перевести гроші на закордонні банківські рахунки, або через підставні компанії в офшорних зонах легалізувати їх, щоб в подальшому використовувати їх в іншій діяльності в Україні, це також дає можливість розмістити ігрові сервери за кордоном або замовити спеціальні програми чи обладнання. Керівники цих організованих груп самі в минулому були власниками гральних закладів та знають основи управління гральним закладом і особливості проведення азартних ігор.

«Номінальним» організатором грального бізнесу є особа, яка займається підприємницькою діяльністю та отримує прибуток від проведення азартних ігор, тобто формальний власник грального закладу. Ця особа укладає договори, забезпечує поточну господарську діяльність закладу і, як правило, зареєстрована суб'єктом підприємницької діяльності, є організатором або виконавцем злочину в розумінні ст. 27 КК України в залежності від способу його вчинення.

Зазвичай таких осіб підбирають завчасно безпосередні члени організованої злочинної групи і оформляють на них всю офіційну дозвілну та господарську документацію.

«Номінальними» організаторами зазвичай є особи, які не займають високого становища в суспільстві, не мають вищої освіти і стабільної роботи. Вони погоджуються бути «номінальними» власниками, отримуючи за це щомісяця кошти як заробітну плату.

Виконавці складають окрему групу, в яку об'єднані працівники грального закладу, які безпосередньо беруть участь у проведенні азартних ігор (касири, круп'є, адміністратори) і притягуються до кримінальної відповідальності за ст. 203-2 КК України, коли правоохоронні органи фіксують факт отримання ними ставки та виплати виграшу, а також отримання прибутку від такої діяльності. Вони є виконавцями або пособниками у вчиненні злочину в розумінні ст. 27 КК України, залежно від їх ролі у вчиненні злочину, а матеріали щодо них зазвичай виділяють в окреме провадження.

Наприклад, у вироку Чортківського районного суду Тернопільської області від 31 жовтня 2023 року у Справі № 608/1300/23 дії особи кваліфіковано як пособництво за ч. 5 ст. 27 ч. 1 ст. 203-2 КК України. В матеріалах справи вказано, що особа, щодо якої матеріали виділено в окреме провадження «у нежитловому приміщенні, організував і забезпечив функціонування закладу з метою

надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет. Пізніше для забезпечення безперебійного функціонування цього закладу Особа_4 забезпечив його меблями та комп'ютерною технікою з відповідним програмним забезпеченням для отримання доступу до віддалених серверів, а саме симуляторами гральних автоматів, за допомогою яких надавалась можливість доступу до азартних ігор через мережу Інтернет, з внесенням гравцем ставки. Пізніше, Особа_4 запропонував Особі_1 та Особі_2 приєднатися до здійсненої ним злочинної діяльності зокрема запропонував їм позмінну роботу адміністраторів (касирів), за грошову винагороду в організованому ним ігровому закладі. На вказану пропозицію обвинувачені особи погодилися, керуючись корисливим мотивом, надали добровільну згоду на роботу адміністраторами (касирами) у зазначеному ігровому закладі. Надалі особа, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження (ОСОБА 4), повідомив обвинуваченій ОСОБА_4 та ще двох осіб, матеріали стосовно яких виділено в окреме провадження (ОСОБА 1 та ОСОБА 2), умови праці, зокрема - розмір і порядок оплати за виконану роботу, їх обов'язки (прибирання приміщення, отримання від гравців та облік готівки отриманої від проведення азартних ігор, видачу виграшу учасникам азартної гри, пропуск таких осіб в приміщення залу, де проводились азартні ігри), а також довів до їх відома порядок роботи грального закладу, а саме те, що гравець, маючи намір на участь в азартній грі, де можливість виграшу повністю залежить від випадковості, перебуваючи у гральному закладі надає грошові кошти адміністратору (касиру) грального закладу, що давало можливість внести грошові кошти (ставку) у касу, для подальшого використання в якості ставок. Здійснюючи зазначену злочинну діяльність особа, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження (ОСОБА 4), використовував схеми конспірації грального закладу з метою уникнення від кримінальної відповідальності, а саме: користувався засобами відеоспостереження для контролю за функціонуванням закладу, наказав адміністраторам (касирам) здійснювати пропуск в приміщення, де знаходиться зал, в якому проводяться азартні ігри, виключно перевірених осіб. Крім цього, особа, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження (ОСОБА 4), з метою конспірації своїх незаконних дій, придбав мобільний телефон, який функціонував в ігровому закладі, як адміністраторський, і використовувався, як засіб для зв'язку із гравцями та з метою контролю за роботою закладу. Зазначений мобільний термінал постійно знаходився у приміщенні незаконного грального закладу та передавався адміністраторами (касирами) один одному при передачі зміни [15]». У вказаній справі чітко зрозуміло відсутність попередньої змови на вчинення цього злочину, адже організатор наймав на роботу працівників після організації закладу, при цьому, якщо організатор діяв з корисливих мотивів та з метою отримання незаконних прибутків від проведення азартних ігор, розуміючи, що здійснення вказаної діяльності є порушенням вимог законодавства України, то працівники мали корисливий мотив лише щодо отримання заробітної плати за свою роботу на посадах адміністратора чи касира.

Працівники грального закладу як і «номінальні» організатори грального бізнесу не займають високого становища в суспільстві, не мають вищої освіти та постійної роботи, раніше несудимі. Вони влаштовуються на роботу в гральний заклад виключно з метою отримання доходу та грошей на життя.

Власники бізнесу, які знаходяться в тіні («реальні» організатори), навпаки – мають високий рівень освіченості і управлінський досвід. Більшість з них безпосередньо бере участь у фінансово-комерційній діяльності різного роду суб'єктів господарювання (керівники приватних підприємств, власники серйозних корпорацій, тощо) та займає високе становище в суспільстві. Крім цього такі особи не перебувають на обліках в ОВС і взагалі не мають кримінального минулого.

Для роботи гральних закладів онлайн додатково залучаються надавачі платіжних послуг (юридичні особи, які мають ліцензію на право здійснення платіжних послуг) або мережа фізичних осіб – «дроппи» або так звані «грошові мули, які добровільно погоджуються продавати доступ до своїх банківських рахунків третім особам і надають свої платіжні картки для переказу та акумулювання коштів від гравців в нелегальні азартні ігри та подальшого їх перерахунку організаторами незаконних азартних ігор на свої потреби.

За соціальними ознаками «реальні» організатори грального бізнесу, як правило, люди, які займають високе соціальне становище, мають вищу економічну освіту, досвід ведення грального бізнесу та управління персоналом. Багато з них мають знайомства та зв'язки у правоохоронних та інших державних органах, раніше не були судимі. «Номінальні» організатори та наймані особи в гральних закладах навпаки – здебільшого мають середню освіту, не мають постійної роботи, часто відносяться до незахищених верств населення (інваліди, пенсіонери), розлучені, дуже рідко раніше судимі.

За психологічними ознаками «реальні» організатори таких злочинних груп мають вольовий, керований характер, є темпераментними та амбітними людьми. Практично всі організатори вважають, що гральний бізнес не може бути злочином, а є лише одним з видів бізнесу – підприємницької ді-

яльності. Вони не вважають це злочинною діяльністю, не вважають, що наносять шкоду суспільству чи психіці гравців. Ця діяльність для них є професійною без жодних особистісних чи психологічних емоцій щодо усвідомлення її як діяльності злочинної. Основна їхня мета – отримання якомога більшого прибутку від цієї діяльності. Їх лідерські якості дозволяють їм організувати професійно ведення такого бізнесу, мати в підпорядкуванні значну кількість персоналу та організувати злочинну групу для професійного та стабільного ведення бізнесу. У цих осіб повністю відсутня соціальна відповідальність. Згідно з відомостями, що характеризують особу обвинувачених, особистість формується в середовищі, де норми моралі вже раніше систематично порушувалися, злочинна поведінка зумовлена звичним стилем життя, а саме організатори грального бізнесу самі грають в такі ігри [16, с. 127].

«Номінальні» ж організатори грального закладу та наймані працівники, як правило, є людьми, які легко піддаються чужому впливу, схильні до песимістичного настрою, вважають, себе невдахами та тими, що їм не пощастило в житті, а можливість отримати гроші, ставши номінальним власником грального закладу чи найнятися на роботу в гральний заклад сприймають як єдину роботу, на яку вони можуть влаштуватися, отримати доходи та вирішити економічні проблеми.

За фізіологічними ознаками важко відокремити організаторів грального бізнесу як певний вид злочинців. Основну вікову групу складають особи, що потрапляють у категорію «від 30 до 49 років», особи з уже сформованими життєвими інтересами, переконаннями, вплинути на яких надзвичайно важко. Частка чоловіків серед них становить 84,8%, а жінок – 15,2%. Серед осіб, схильних до вчинення подібного злочину, можна відзначити порівняно високий рівень освіченості [17, с. 348]. Разом з тим, рівень їхнього достатку дозволяє їм тримати своє тіло в гарному фізичному стані. «Реальний» організатор грального бізнесу за зовнішнім виглядом – є класичним бізнесменом у розумінні і уяві більшості населення, він носить дорогий одяг, дотримується ділового стилю в одязі, використовує транспорт представницького класу тощо. «Номінальний» власник грального закладу чи найманий працівник навпаки – має неохайний вигляд, одягається в недорогий одяг, виглядає старше своїх років та має хронічні хвороби чи інвалідність, які в майбутньому дозволяють йому уникнути кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що центральним елементом криміналістичної характеристики незаконної діяльності з організації та проведення азартних ігор є особа кримінального правопорушника, яка виступає ключовим сполучним елементом усіх інших характеристик злочину. Аналіз соціально-біологічних, психологічних, соціальних та фізіологічних ознак осіб, які беруть участь у гральному бізнесі, вказує на багатоплановість та диференційованість цього елементу. «Реальні» організатори злочинної діяльності характеризуються високим соціальним становищем, освітнім рівнем, управлінським досвідом та професійними лідерськими якостями, що дозволяє їм організовувати ефективно діючі мережі гральних закладів та здійснювати контроль за діяльністю членів організованих груп. «Номінальні» організатори та наймані працівники, навпаки, належать до соціально вразливих категорій, легко піддаються чужому впливу та діють виключно з корисливих мотивів.

Дослідження також показує, що незаконний гральний бізнес відзначається високим рівнем організації, прихованими зв'язками, корупційними контактами та використанням сучасних технологій, включаючи онлайн-ресурси та платіжні системи. Взаємодія «реальних» організаторів із технічними спеціалістами та міжнародними партнерами дозволяє ефективно приховувати сліди злочинної діяльності, переведення коштів через офшорні компанії та забезпечує латентність бізнесу. При цьому роль «номінальних» організаторів і виконавців полягає у формальному веденні бізнесу, що дозволяє «реальним» власникам мінімізувати ризики кримінальної відповідальності.

Таким чином, криміналістична характеристика незаконної організації азартних ігор демонструє чітку ієрархію та розподіл ролей у злочинних групах, визначає соціальні, психологічні та фізіологічні особливості учасників, а також дозволяє виділити ефективні напрями оперативно-розшукових заходів для виявлення та документування протиправної діяльності. Наявність «реальних» організаторів із високим професійним рівнем і «номінальних» виконавців з корисливими мотивами створює специфічну структуру злочинного середовища, що потребує комплексного підходу до розслідування та запобігання подібним правопорушенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Toporetska, Z., Pohoretskyi, M., Vazhynskyi, V., Denysenko, G., & Pohoretskyi, M. (2025). Institutional risks of organised crime in the gambling business: Structure, mechanisms of influence, and threats to the national security of Ukraine in wartime context based on the analysis of case studies. *Social and Legal Studios*. 2025. № 8(2). P. 200–213.
2. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О.В. Бишевец, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеева та ін.; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергеевої. К.: Алерта, 2015. 536 с.

3. Погорецький М.А., Топорецька З.М. Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія. К.: Алерта, 2015. 250 с.
4. Топорецька З. Спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину як структурний елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері грального бізнесу. *Адвокат*. 2011. № 9 (132). С. 44–48.
5. Топорецька З. Особа потерпілого від грального бізнесу. Механізм формування лудоманії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (юридичні науки)*. 2011. № 89/2011. С. 111–113.
6. Топорецька З.М. Об'єкт та предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики зайняття гральним бізнесом. «Питання державотворення в Україні та зарубіжних країнах на різних етапах історії»: Матеріали I Всеукраїнської наукової історико-правової конференції молодих учених. Х.: НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», 2011. С. 105–108.
7. Топорецька З.М. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики зайняття гральним бізнесом. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 16 (3). С. 1–6.
8. Топорецька З.М. Характеристика особи злочинця у справах про зайняття гральним бізнесом. *Європейські стандарти кримінального судочинства: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року)*. / ред. кол.: О.О. Волобуєва, В.П. Горбачов, Д.С. Паламар. Донецьк: ДЮІ МВС України, 2014. С. 182–186.
9. Салтевський М.В., Лукашевич В.Г., Глібко В.М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. К.: ВІПОЛ, 1994. 180 с.
10. Погорецький М.А., Топорецька З.М. Проблеми правового регулювання грального бізнесу та лотерей в Україні і їх вплив на доказування незаконної діяльності з організації та проведення азартних ігор, лотерей (ст. 203-2 КК України). *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 3. 2024. С. 625–631.
11. Топорецька З.М. Гральний бізнес як один з основних видів діяльності організованих злочинних угруповань. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 134–141.
12. Сперкач А.П., Китун А.П. Позитивні та негативні аспекти легалізації грального бізнесу в Україні. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 161–165.
13. Розслідування зайняття гральним бізнесом: навчальний посібник / колектив авторів; за заг. ред. М.А. Погорецького. К.: Алерта, 2015. 176 с.
14. Айдемський Є.В. Кримінальний контроль організованої злочинності за діяльністю гральних закладів. *Форум права*. 2012. № 2. С. 15–22.
15. Вирок Чортківського районного суду Тернопільської області від 31 жовтня 2023 року у Справі № 608/1300/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114566998>.
16. Топорецька З.М. Особливості початку кримінального провадження по фактах зайняття гральним бізнесом. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 127–132.
17. Лугіна Н.А., Омелян М.В. Кримінологічна характеристика заняття гральним бізнесом. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 348–351.